

تبیین و شناسایی عناصر فرهنگی مذهبی مؤثر در مشارکت زنان در انقلاب اسلامی و انقلاب الجزایر

چکیده

انقلاب‌ها در برهه‌های مختلفی از تاریخ در جوامع مختلف روی داده‌اند و هر یک به فراخور جامعه و فرهنگی که در آن شکل گرفته‌اند، دارای ماهیت و ایدئولوژی‌های متناسب با خود بوده‌اند. جامعه ایران نیز در سال ۱۳۵۷ ه.ش، انقلاب اسلامی را تجربه کرد که ایدئولوژی آن، مذهب اسلام بود. به تناسب این ایدئولوژی، جامعه ایران شاهد نقش آفرینی گروه‌ها و اقشار مختلف، مقارن با جریان انقلاب اسلامی گردید. در این میان زنان نیز در این انقلاب دارای مشارکت بودند. در جامعه الجزایر نیز در سال ۱۹۵۴ م، انقلاب روی داد که در این انقلاب نیز زنان نقش آفرینی داشتند. مسئله‌ای که اینجا می‌توان مطرح کرد نقش عناصر فرهنگی و مذهبی در مشارکت زنان در جریان این دو انقلاب است و اینکه بعد از انقلاب زنان چه جایگاهی در این جوامع یافتند؟ این پژوهش به روش توصیفی و تحلیلی و با تکیه بر داده‌های کتابخانه‌ای به رشته تحریر در آمده است. یافته‌های پژوهش حاکی از این است که زنان در ایران با حضور در مراسم‌های فرهنگی نقش محوری در ایجاد سازماندهی و همراهی در جریان انقلاب‌ها داشته‌اند. در ایران و الجزایر حقوق زن موضوع بحث‌های جدی، با ماهیت سیاسی- دینی شده است. عموماً زنان روشنفکر ایرانی بعد از انقلاب ایران یک نمونه قدرتمند از فعالیت‌های جنسیتی را در چهارچوبی اسلامی فراهم کردند. با این حال به علت تسلط برخی گزاره‌های فرهنگی و مذهبی نقش و حضور زنان در جوامعی چون ایران و الجزایر بعد از پیروزی انقلاب محدود بود.

اهداف پژوهش:

۱. بررسی عناصر فرهنگی و مذهبی مشارکت زنان در انقلاب اسلامی ایران و الجزایر.
۲. بررسی جایگاه و نقش زنان در گفتمان‌های بعد از انقلاب.

سوالات پژوهش:

۱. چه عناصر فرهنگی و مذهبی در مشارکت زنان در انقلاب اسلامی ایران و انقلاب الجزایر نقش داشت؟
 ۲. زنان بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران و انقلاب الجزایر چه نقش و جایگاهی در جامعه داشتند؟
- کلیدواژه‌ها:** انقلاب اسلامی ایران، انقلاب الجزایر، مشارکت زنان، عناصر فرهنگی و مذهبی.

مقدمه

بررسی و مطالعه نقش و جایگاه زنان در انقلاب اسلامی و انقلاب الجزایر نشان‌دهنده‌ی تأثیر عوامل مختلف در این جایگاه است. واکاوی تحولات بعد از انقلاب در ایران نشان می‌دهد در مهر ماه ۱۳۶۰، اولین دولت ۸ ساله ایران استقرار یافت. دولتی که با لیستی ۲۳ نفره از وزیران برای تأیید صلاحیت، راهی مجلسی می‌شد که در اولین دوره، ۴ زن را در قامت نمایندگی به خود می‌دید، هیچ پستی را برای حضور بانوان در نظر نگرفت تا سیاست، چهره مردانه خود را از همان آغاز انقلاب نشان دهد. در دوره‌ای که جنگ هشت ساله ایران و عراق اوضاع سختی را بر کشور حاکم ساخته بود؛ شاید شرایط به گونه‌ای رقم می‌خورد که تنها استفاده از نیروی مردانه که سابقه اجرایی داشته‌اند، بتواند کشور را در مسیر اهداف خود قرار دهد. انقلاب دموکراتیک الجزایر یکی از انقلاب‌های شمال آفریقا است که الگوی اسلامی نداشت. الجزایر در اوج امپریالیسم در جهان، در اوایل قرن نوزدهم به استعمار فرانسه درآمد. از ابتدای نهضت رهایی‌بخش الجزایر تا سال ۱۹۵۵ م. فقط مردان در مبارزه شرکت می‌کردند؛ اما پس از آن رهبران الجزایر تصمیم گرفتند که زنان را به عنوان عنصری فعال در مبارزات شرکت دهند. زنان الجزایری در انقلاب نقش مؤثری داشتند به طوری که استعمارگران راه سلب کردن مقاومت مردم را پیروزی بر زنان می‌دانستند. زنان الجزایری در طول سلطه فرانسویان اشغالگر، با وجود چشیدن طعم عذاب و سختی در جنبش‌ها، سستی ننموده و با کمال میل و از روی ایمان برای تحصیل استقلال و سیاست ملی، پیش قدم بودند. مشارکت آن‌ها در این جنبش‌ها خود دلایلی قاطع بر آگاهی و پابندی آنان به ارزش‌های حضوری و التزام آن‌ها به اصول عالی‌ه کشور می‌باشد. آنان، ۱۳۲ سال، در جنبش‌های علنی و مخفیانه بر علیه استعمارگران فرانسوی مشارکت داشته‌اند، آن‌ها این مشارکت در فعالیت‌های انقلابی را بر خود واجب می‌دانستند. زنان مسلمان الجزایر از سال ۱۳۳۴، بسیار جدی‌تر از گذشته به صحنه آمدند و مبارزات واقعی و مستقیم خویش را علیه استعمار شدت بخشیدند. البته درک رهبران انقلاب از موقعیت و اهمیت زن در پیروزی بر استعمار این امر را تسهیل کرده بود، زیرا آن‌ها دریافته بودند که پیروزی انقلاب، مسلماً باید منوط و متکی به حضور زن در صحنه انقلاب باشد.

درخصوص موضوع پژوهش حاضر تاکنون اثر مستقلی به رشته تحریر در نیامده است. با این حال آثاری به بررسی مشارکت زنان در انقلاب اسلامی ایران و الجزایر نگاشته شده است. در مقاله‌ای با عنوان «نگرشی گفتمانی به مشارکت زنان در انقلاب اسلامی» به قلم موسوی و همکاران (۱۳۹۲) به رشته تحریر در آمده است. آن‌ها معتقدند تعداد زیادی از زنان وارد عرصه مبارزه علیه حکومت وقت نمایند که نمادی سنتی یعنی حجاب را به عنوان سمبل برگزیده بود. در مقاله‌ای دیگر با عنوان «بررسی مشارکت سیاسی زنان در فرایند شکل‌گیری، تثبیت و تداوم انقلاب اسلامی توسط زارع مهدوی و همکاران (۱۳۹۶) به رشته تحریر در آمده است. در این اثر آمده است نقش زنان در انقلاب به سه شکل مشارکت بسیج‌وار، مشارکت سنتی و مشارکت مدرن بوده است.

با این حال در این آثار به فراخور موضوع انتخابی، گزاره‌های فرهنگی و مذهبی بررسی نشده و بررسی مشارکت زنان در انقلاب زنان در الجزایر نیز نپرداخته‌اند. در همین راستا، پژوهش حاضر ضمن مطالعه آسیب‌های جنسیتی در حوزه زنان در دو کشور با تحلیل گفتمان عدالت جنسیتی می‌پردازد. این پژوهش با تکیه بر روش توصیفی و تحلیلی و با تکیه بر داده‌های منابع کتابخانه‌ای درصدد واکاوی این مسئله است.

نتیجه‌گیری

با نگاهی به جایگاه کشورهای الجزایر و ایران در رتبه‌بندی جهانی دموکراسی به سادگی می‌توان دریافت که شکل غالب حکومت، در منطقه اقتدارگرایی است و با تطبیق شکل حکومت و وضعیت سیاسی و اقتصادی زنان منطقه به سادگی می‌توان به رابطه مستقیمی که بین اقتدارگرایی این کشورها و پایین بودن میزان حضور زنان در فعالیت‌های سیاسی و اقتصادی وجود دارد، پی برد. حکومت دموکراسی، بر مشارکت مردم تکیه دارد و برای دستیابی به مشارکت گسترده شهروندان، شرایط اجتماعی که نیازهای جمعیت را برآورده می‌سازد، باید ایجاد شود که این بدان معناست که نابرابری‌های اجتماعی - بین زنان مردان - در جوامع دارای نظام دموکراتیک کم‌تر است. در مقابل در جوامع غیر دموکراتیک، منطق حکومت در راستای تامین مصالح عمومی، افزایش سطح رشد و بهبود رفاه مردم و جلب مشارکت آنان نیست. آن‌ها برای حفظ قدرت حکومت خود، تنها به تامین منافع گروه‌های کوچکی چون نظامیان، پلیس مخفی، طرفداران نظام حاکم و نیز اعضای تنها حزب موجود می‌اندیشند، نبود دموکراسی در کشورهای منطقه پدیده‌ای است که نه تنها زنان، بلکه تمامی ساکنان این کشورها را رنج می‌دهد. آنچنان که در یافته‌های پژوهش نیز ذکر شد، دلایل پایین بودن حضور زنان بسیارند که شاید برجسته‌ترین آن‌ها مردسالارانه بودن ساختار سیاسی این کشورها و همچنین محدودیت‌های عرفی و شرعی باشد که مانع از حضور پر رنگ و چشمگیر زنان منطقه در جنبه‌های گوناگون می‌شود، اما شاید بتوان گفت، گذشته از این موانع، بزرگ‌ترین مانعی که از میان برداشتن آن کاری بسیار دشوار است، «نگرش» جامعه به حضور و فعالیت زنان در عرصه‌های سیاسی و اقتصادی است که برای از بین رفتن آن نیاز به تلاشی همه جانبه و فراگیر از سوی تمامی اعضای جامعه است که در این بین وظیفه اصلی بر دوش خود زنان است.

منابع:

- آرکون، محمد. (۱۳۷۳). تاریخ‌مندی اندیشه اسلامی. تهران: نگاه معاصر.
- بابازاده، علی اکبر. (۱۳۷۸). سیمای زنان. تهران: لوح محفوظ.
- بروجردی، مهرزاد. (۱۳۸۴). روشنفکر ایرانی و غرب. ترجمه مهشید شیرازی. چاپ دوم، تهران: فرزانه روز.
- بهرام پور، شعبان علی. (۱۳۹۵). «درآمدی بر تحلیل گفتمان». گفتمان و تحلیل گفتمان، تهران: انتشارات فرهنگی گفتمانی.
- پیکانی، زهره؛ سلمانی ایزدی، ناصر. (۱۳۹۶). «واکاوی تحولات ولایت فقیه در پرتو اندیشه سیاسی امام خمینی(ره)، دومین کنفرانس بین المللی مطالعات اجتماعی فرهنگی و پژوهش دینی.
- تاجیک، محمدرضا. (۱۳۷۹). میشل فوکو و انقلاب اسلامی. تهران: مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.
- جمال زاده، محمدعلی. (۱۳۵۷). تصویر زن در فرهنگ ایرانی، تهران: امیرکبیر.
- حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۴۱۲ق). وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، بی‌جا، بی‌تا.
- حافظیان، محمدحسین. (۱۳۸۰). زنان و انقلاب: داستان ناگفته. تهران: اندیشه برتر.
- رازانی، ابوتراب. (۱۳۵۰). زن در دوره پاهنشاهی در ایران. تهران: مدرسه عالی دختران.
- رازانی، محمدعلی. (۱۳۸۱). نظام حکومت اسلامی: ساختار تشکیلاتی و اجرایی، جلد ۱، تهران: مام.
- زارع مهدوی. قادر؛ نقدی پور، محمود و نجفی، مصطفی. (۱۳۹۶). شماره ۴۰، ۴۹-۶۹.

جمال زاده، محمدعلی. (۱۳۷۸). خاطرات سید محمدعلی جمال زاده. کوشش ایرج افشار و علی دهباشی. تهران: موقوفات افشار.

سخنان مقام معظم رهبری در نماز جمعه تهران، ۸۹/۳/۱۴.

فوران، جان. (۱۳۷۷). مقاومت شکننده، ترجمه احمد تدین. تهران: رسا.

کار، مهرانگیز. (۱۳۸۰). مشارکت سیاسی زنان: موانع- امکانات. تهران: روشنگران و مطالعات زنان.

کرمانی، ناظم الاسلام. (۱۳۶۲). تاریخ بیداری ایرانیان، تهران: آگاه.

مجلسی، محمدباقر. (۱۳۶۳). بحار الانوار. بیروت: دار احیاء التراث العربی.

ساروخانی، باقر. (۱۳۸۸). مقدمه ای بر جامعه‌شناسی خانواده. تهران: سروش.

موسوی خمینی، سیدروح الله. (۱۳۸۰). جایگاه زن در اندیشه‌ی امام خمینی(ره) تهران: مؤسسه‌ی تنظیم و نشر آثار

موسوی خمینی، صحیفه نور. (۱۳۵۹). صحیفه نور: مجموعه رهنمودهای حضرت امام خمینی(ره). تهران: طبع و نشر.

موسوی، سید صدرالدین؛ دروید، مسعود و اسلانی کتولی. انسیه. (۱۳۹۲). «نگرشی گفتمانی به مشارکت زنان در انقلاب اسلامی» پژوهش نامه انقلاب اسلامی. شماره ۶، ۱۴۲-۱۲۱.

ناجی راد، محمدعلی. (۱۳۸۲). موانع مشارکت زنان در فعالیتهای سیاسی اقتصادی ایران پس از انقلاب. تهران: کویر